

**Hulpverlening aan kinderen
die leven in armoede
Nota van Bevindingen Schiedam**

Utrecht, november 2010.

Integraal Toezicht Jeugdzaken is een programmatische samenwerking van:

- Inspectie jeugdzorg
- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Inspectie van het Onderwijs
- Inspectie Openbare Orde en Veiligheid
- Inspectie Werk en Inkomen

Voorwoord

Voor u ligt de nota van bevindingen van het onderzoek van Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) naar de hulpverlening aan kinderen die leven in armoede. In ITJ werken vijf rijksinspecties via het gezamenlijk toezicht samen om bij te dragen aan het oplossen en voorkomen van problemen rondom jongeren. Daarbij kijken we over de grenzen van organisaties heen en stellen het perspectief van jongeren centraal. Vandaar ook dat we jongeren en ouders bij het onderzoek betrekken. Uit gesprekken met hen en het inzien van dossiers bleek dat armoede veel meer is dan alleen een inkomenstekort. In deze gezinnen spelen ook tal van andere problemen. Professionals van allerlei organisaties spannen zich in om deze problemen te verminderen en zo mogelijk op te lossen. Afstemming en samenwerking is nodig om passende hulp te kunnen bieden.

In Schiedam beogen veel activiteiten en projecten die samenhang in de hulp te geven. Schiedam kent op een aantal vlakken goede voorbeelden. Het is belangrijk om deze parels te behouden. Tegelijkertijd is op andere vlakken verbetering nodig, bijvoorbeeld in het aanpakken van achterliggende problemen en het creëren van meer samenhang in de hulp. We waarderen het dan ook zeer dat de gemeente Schiedam heeft toegezegd om aan de hand van de uitkomsten van dit rapport verbeteracties uit te voeren. ITJ zal de uitvoering van deze verbeteracties de komende twee jaar volgen.

Veel jongeren, ouders, hulpverleners, beleidsmakers en andere professionals uit Schiedam waren bij dit onderzoek betrokken. ITJ bedankt iedereen die aan het onderzoek heeft meegewerkt. We hopen dat een ieder die betrokken is bij dit onderwerp verbeteringen in gang zal zetten en eraan zal bijdragen dat jongeren in Schiedam goede hulp krijgen en minder nadelige gevolgen ondervinden van het opgroeien in armoede.

De samenwerkende jeugdinspecties:

- Inspectie jeugdzorg
- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Inspectie van het Onderwijs
- Inspectie Openbare Orde en Veiligheid
- Inspectie Werk en Inkomen

Namens deze,

Voorzitter Stuurgroep Integraal Toezicht Jeugdzaken,

mevrouw drs. G.E.M. Tielen

Samenvatting

Kinderen die in armoede leven zijn letterlijk en figuurlijk het kind van de rekening. Zij zijn ongevraagd in een situatie beland die grote gevolgen heeft voor hun ontwikkeling. Armoede manifesteert zich vaak in meervoudige problemen in gezinnen. Financiële problemen zijn bijvoorbeeld verweven met opvoed-, gezondheids- en psychische problemen in het gezin. Omdat de problemen zo divers zijn, is het belangrijk dat organisaties uit verschillende sectoren samenwerken en samenhangende en op maat gemaakte hulp bieden.

In Schiedam leven 1.600 kinderen in een uitkeringsgezin. Het gaat om één op de tien kinderen in de stad ten opzichte van één op de twintig kinderen in Nederland. Dat armoede naar verhouding vaak in Schiedam voorkomt en relatief vaak kinderen treft, vormde voor Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) aanleiding om het onderzoek naar hulpverlening aan kinderen die leven in armoede in Schiedam uit te voeren.

ITJ stelt het belang van kinderen voorop en kijkt daarbij over de grenzen van organisaties heen. Daarom is gesproken met jongeren en ouders die leven in een gezin dat moet rondkomen van weinig geld. Daarnaast is dossieronderzoek gedaan om zicht te krijgen op de wijze waarop het totaal van de hulp aan gezinnen die leven in armoede is vormgegeven. Verder is een deskresearch uitgevoerd en is aan de hand van vignetonderzoek achterhaald welke kenmerken een rol spelen in de hulp aan kinderen. Tot slot zijn onderwerpen, die naar voren kwamen uit een analyse van de voorgaande onderzoeksonderdelen, in een bijeenkomst besproken met professionals.

De resultaten laten zien dat het bieden van goede hulp aan kinderen die leven in armoede niet eenvoudig is. Belangrijke redenen hiervoor zijn de diversiteit van de groep, de snel veranderende problemen en het grote aantal organisaties dat betrokken is.

Schiedam kent verschillende goede initiatieven om passende hulp te bieden voor kinderen, om de doelgroep op een actieve en laagdrempelige manier te benaderen en om samenwerking vorm te geven. Goede voorbeelden zijn bijvoorbeeld de wijkcoach en het kernteam van het Centrum voor Jeugd en Gezin. Tegelijkertijd constateert ITJ dat:

- Maatwerk wordt bemoeilijkt door kortdurende hulp en het ontbreken van een totaalanalyse;
- Het bereik van de doelgroep afhankelijk is van toeval;
- Onduidelijkheid over regie samenhang in de hulp in de weg staat.

Verdere verbetering is dan ook nodig. De gemeente Schiedam heeft toegezegd om aan de hand van de resultaten van het onderzoek verbeteracties in gang te zetten. ITJ vraagt vertegenwoordigers van de gemeente Schiedam om het voortouw te nemen en samen met jongeren, ouders, professionals en andere betrokkenen de aanbevelingen nader te concretiseren en uit te voeren. ITJ zal de uitvoering van de acties gedurende de komende twee jaar volgen.

Inhoudsopgave

1	Kinderen en armoede	9
1.1	Een complex probleem met negatieve gevolgen voor kinderen	9
1.2	Lokale samenwerking en gemeentelijke regie zijn nodig	9
1.3	Armoede bij kinderen is een thema voor ITJ	10
1.4	Veel kinderen in Schiedam leven in armoede	10
1.5	Van onderzoek naar actie	10
2	Methoden en toezichtkader	13
2.1	Uitgangspunt.....	13
2.2	Werkwijze.....	13
2.3	Toezichtkader.....	15
3	Leven in armoede in Schiedam	17
3.1	Jongeren en ouders over armoede	17
3.2	Gevolgen voor kinderen	17
3.3	Samenvatting en conclusie	19
4	Maatwerk	21
4.1	Vertrouwen moet basis van alle hulp zijn	21
4.2	Jongeren en ouders willen graag invloed op hulp	21
4.3	Achterliggende problemen blijven uit beeld.....	22
4.4	Samenvatting en conclusie	23
5	Het bereiken van de doelgroep	25
5.1	Participatie staat centraal in beleid.....	25
5.2	Hoge drempels bij verwijzing naar gerichte hulpverlening	25
5.3	Hulp bereikt niet alle groepen	26
5.4	Samenvatting en conclusie	27
6	Samenwerking en samenhang	29
6.1	Samenhang in beleid	29
6.2	Veel samenwerkingsverbanden om hulp af te stemmen	29
6.3	Ondanks vele regisseurs toch nog gebrek aan regie	30
6.4	Informatie-uitwisseling informeel.....	31
6.5	Samenvatting en conclusie	32
7	Conclusie en aanbevelingen	33
7.1	Conclusie.....	33
7.2	Aanbevelingen over maatwerk.....	34
7.3	Aanbevelingen over participatie en het bereiken van de doelgroep.....	35
7.4	Aanbevelingen over samenwerking en samenhang.....	35
7.5	Doe wat werkt voor Schiedam.....	36
	Bijlage 1: Risicoselectie	37
	Bijlage 2: Oplossingen aangedragen door professionals	39
	Bijlage 3: Wat is nodig volgens jongeren en ouders?	41

1 Kinderen en armoede

Kinderen die in armoede leven zijn letterlijk en figuurlijk het kind van de rekening. Zij zijn ongevraagd in een situatie beland die in belangrijke mate hun toekomst bepaalt. Oplossingen zijn niet eenvoudig omdat de problematiek vaak complex is en per gezin sterk kan verschillen. De uitdaging voor het beleid en de hulpverlening is om hier adequaat op in te spelen.

1.1 Een complex probleem met negatieve gevolgen voor kinderen

Armoede is een probleem met meerdere gezichten. Meestal is niet duidelijk wat de oorzaak is en wat het gevolg. In een gezin dat onder de armoedegrens leeft, is vaak sprake van meervoudige problematiek, waarbij een laag inkomen bijvoorbeeld samengaat met schuldenproblematiek en een slechte gezondheid¹. Een dergelijke situatie heeft sterk negatieve gevolgen voor opgroeiende kinderen. Niet alleen voor hun materiële omstandigheden, maar ook voor hun sociale, emotionele, cognitieve en lichamelijke ontwikkeling. Kinderen die opgroeien in armoede zijn minder in staat tot deelname aan de samenleving, hebben vaker psychosociale problemen en tonen vaker regelovertredend gedrag dan kinderen in een meer welvarende situatie. Bovendien blijkt dat kinderen die in armoede opgroeien lager scoren op cognitieve testen en slechter presteren op school^{2 3}.

1.2 Lokale samenwerking en gemeentelijke regie zijn nodig

Aangezien armoede veel meer is dan alleen een inkomenstekort, is een integrale benadering van de problematiek noodzakelijk⁴. Het gaat dan om een brede aanpak, waarbij naast inkomensbeleid ook jeugdbeleid, gezondheidsbeleid, maatschappelijke ondersteuning, onderwijs, cultuur en sport een rol spelen. Dit vergt afstemming en samenwerking tussen alle betrokken organisaties (met name) op lokaal niveau. Een belangrijke regierol is daarbij weggelegd voor de gemeente, die op verschillende beleidsterreinen activiteiten moet ontplooiën op het gebied van armoede bij kinderen⁵. Het gaat dan bijvoorbeeld om de uitvoering van de Wet werk en bijstand, schuldhulpverlening, lokaal jeugdbeleid, de Wet maatschappelijke ondersteuning en taken uit de Wet publieke gezondheid. Verder blijkt uit onderzoek dat naast een integrale benadering ook maatwerk noodzakelijk is. Gezinnen die met meerdere problemen tegelijk kampen kunnen niet worden behandeld als groep of categorie, maar vergen een gerichte benadering die tevens rekening houdt met de persoonlijke situatie en ervaringen van het kind⁶.

¹ Otten F, Bos W (CBS), Vrooman C, Hoff S (SCP). Armoedebericht 2008. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek/Sociaal Cultureel Planbureau, 2008.

² Van der Hoek T. 'Through Children's Eyes: An Initial Study of Children's Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands'. Innocenti Working Paper No. 2005-05. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre, 2005.

³ Jehoel-Gijsbers, G. Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen. Nulmeting. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2009.

⁴ Ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De maatschappelijke onderklasse. Den Haag: ministerie SZW, januari 2009.

⁵ Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Factsheet Armoedebeleid & Schuldhulpverlening. Den Haag: VNG, 2009.

⁶ Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. De wijk nemen. Een subtiel samenspel van burgers, maatschappelijke organisaties en overheid (advies 45). Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2009.

1.3 Armoede bij kinderen is een thema voor ITJ

Gezien de ernstige gevolgen die armoede kan hebben voor de ontwikkeling van een kind en gezien de noodzaak van samenhang in de hulpverlening aan kinderen die in armoede verkeren, besloot Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) onderzoek te doen naar hulpverlening aan kinderen die in armoede verkeren. Dat er weinig bekend is over de ervaringen van kinderen die leven in armoede en hoe de hulp aan kinderen in armoede er op het niveau van het gezin uit ziet vormde een tweede reden voor ITJ. Een derde reden om het onderzoek te starten was dat uit de oriëntatie van ITJ op het onderwerp naar voren kwam dat - hoewel gemeenten en organisaties steeds vaker streven naar een integrale aanpak van armoede - samenwerking in de praktijk nog geregeld hapert⁷.

1.4 Veel kinderen in Schiedam leven in armoede

Schiedam kent relatief veel kinderen die in armoede verkeren. Van de ruim 16.000 kinderen in de stad⁸ leefde in 2008 één op de tien kinderen in een uitkeringsgezin. Dat is twee keer zoveel als gemiddeld in Nederland. In datzelfde jaar woonde 31 procent van de kinderen in Schiedam in een achterstandswijk tegenover 17 procent gemiddeld in Nederland⁹. Ook andere risicofactoren, zoals laaggeletterdheid¹⁰ en éénoudergezinnen¹¹ komen in Schiedam vaker voor dan gemiddeld.

Aangezien armoede in Schiedam naar verhouding vaak voorkomt en ook relatief vaak kinderen treft, heeft ITJ de gemeente voor het onderzoek geselecteerd. Die selectie gebeurde op grond van een aantal indicatoren. Bij de eerste selectie werd gekeken naar het aandeel kinderen dat leeft in een bijstandsgezin, het aandeel éénoudergezinnen en het aandeel kinderen in een gezin dat een beroep doet op de bijzondere bijstand. Bij de tweede selectie werden indicatoren gehanteerd als het aandeel kinderen in achterstandswijken, het aandeel arbeidsongeschikten, de werkloosheid onder jongeren en het aantal jongeren (zie bijlage 1). Naast Schiedam werden ook Groningen, Zoetermeer en Capelle aan den IJssel voor het onderzoek geselecteerd. Een rapportage met de rode draden van de resultaten in de vier gemeenten komt in het eerste kwartaal van 2011 beschikbaar.

1.5 Van onderzoek naar actie

ITJ deed in de periode januari tot en met juli 2010 in Schiedam onderzoek naar de hulpverlening aan gezinnen met kinderen die in armoede verkeren. Dit rapport doet daarvan verslag en biedt een overzicht van de resultaten, achtergronden, conclusies en aanbevelingen.

⁷ Integraal Toezicht Jeugdzaken. Vooronderzoek Armoede bij Kinderen. Utrecht: Integraal Toezicht Jeugdzaken, 2009.

⁸ CBS, Statline, cijfers 2009.

⁹ Steketee M, Mak J, Tierolf B. Kinderen in Tel databoek 2010. Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 2010.

¹⁰ Gemeente Schiedam. Alle Schiedammers doen mee! - Aanvalsplan laaggeletterdheid 2008-2010 Schiedam: Gemeente Schiedam. Afdeling Educatie & Welzijn, 2007.

¹¹ CBS, Statline, cijfers 2008.

De gemeente Schiedam heeft in januari 2010 toegezegd om mee te werken aan het onderzoek en op grond van het rapport - in overleg met samenwerkingspartners - verbeteracties te ontwikkelen¹². Het is de bedoeling dat de verbeteracties eraan bijdragen dat de organisaties in Schiedam met meer resultaat samenwerken om de negatieve gevolgen voor kinderen in een armoedesituatie te beperken.

Het verbeteren van de hulpverlening is des te meer van belang, nu als gevolg van de recessie het aantal gezinnen dat afhankelijk is van een uitkering in Schiedam de komende tijd zal toenemen¹³. Het spreekt voor zich dat dit ook grote gevolgen heeft voor de kinderen in de getroffen gezinnen.

¹² Brief van de gemeente Schiedam met kenmerk 10UIT00338.

¹³ Gemeente Schiedam. Zomernota 2010. Schiedam: juni 2009.

2 Methoden en toezichtkader

Welke vragen stonden centraal in het onderzoek in Schiedam? Op welke manier is het onderzoek uitgevoerd en hoe zijn de verzamelde gegevens beoordeeld?

2.1 Uitgangspunt

Het toezichtonderzoek startte vanuit de volgende vraag: 'In hoeverre slagen organisaties er in Schiedam tezamen in om kinderen¹⁴ die leven in een armoedesituatie zodanig te helpen dat deze situatie geen belemmering vormt voor hun ontwikkeling?'

Doelstelling was allereerst in kaart te brengen op welke wijze en met welk resultaat organisaties samenwerken om de gevolgen van armoede voor kinderen te beperken. Daarin lag de focus sterk op de daadwerkelijke uitvoering van de hulpverlening. Daarnaast wilde ITJ stimuleren dat de organisaties hun aanpak waar nodig gezamenlijk verbeteren en beleidsmatig verankeren. Het uiteindelijke doel is om er aan bij te dragen dat de organisaties met meer resultaat samenwerken om de negatieve gevolgen voor kinderen in een armoedesituatie te beperken.

2.2 Werkwijze

Om de centrale vraag te beantwoorden zijn verschillende methoden ingezet. Organisaties die rondom zes thema's een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de hulpverlening aan jongeren die in armoede leven, zijn aangeschreven voor het onderzoek (tabel 1).

Tabel 1: Organisaties en samenwerkingsverbanden betrokken in het onderzoek.

Thema	Organisaties en samenwerkingsverbanden
Gezinsinkomen	Werk en Inkomen (gemeente), Schuldhulpverlening (gemeente), Formulierenbrigade, Humanitas.
Woonomstandigheden	Woningbouwcorporaties, Politie, Gemeente, Wijknetwerken, Lokaal Zorgnetwerk.
Lichamelijke gezondheid	Jeugdgezondheidszorg, Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD), Voedselbanken, Huisartsen, Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG).
Opvoedcontext	Bureau Jeugdzorg, Jeugdzorgvoorzieningen, Maatschappelijk werk, Instellingen voor geestelijke gezondheidzorg (GGZ), Gemeente (jeugdbeleid en Wet maatschappelijke ondersteuning), Welzijnsorganisaties, GGD, Thuiszorg (maatschappelijk werk en gespecialiseerde gezinsverzorging), CJG.
School	Scholen voor (speciaal) basisonderwijs, scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs, ondersteuningstructuren voor scholen, schoolmaatschappelijk werk, Stichting Leergeld, Zorgadviesteams.
Vrije tijd	Gemeente (bijzondere bijstand), Jongerenwerk, Welzijnsorganisaties, Kinderopvang, Stichting Leergeld.

¹⁴ Het onderzoek focust op kinderen van vijf tot zestien jaar.

Deskresearch: gezocht werd naar documenten die een beeld kunnen geven van de lokale samenwerking en het beleid in de gemeente rondom de hulpverlening aan kinderen in een armoedesituatie. Het ging om jaarverslagen, beleidsplannen, convenanten en dergelijke.

Interviews: om jongeren en ouders bij het onderzoek te betrekken en inzicht te krijgen in de manier waarop zij zelf tegen hun situatie aankijken zijn gesprekken gevoerd met ouders en jongeren die leven in een gezin dat moet rondkomen van weinig geld. In de interviews kwam aan de orde hoe jongeren en ouders aankijken tegen zes thema's (zoals genoemd in tabel 1). Gevraagd werd naar hun ervaringen met de hulpverlening en hoe de hulp beter kan. Stichting Alexander¹⁵ nam de interviews af, nadat intermediairs van verschillende organisaties - waaronder de wijkcoach en de Voedselbank (Stichting Uitgeprocedeerde Asielzoekers Schiedam) - de jongeren en ouders hadden benaderd. Stichting Alexander sprak met veertien jongeren in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar en met zestien ouders met een inkomen tot 120 procent van het sociaal minimum.

Dossieronderzoek: bij acht organisaties die veel in contact komen met gezinnen met een laag inkomen en/of financiële problemen werden dossiers opgevraagd en doorgenomen op de aard en omvang van de hulpverlening aan jongeren in een armoedesituatie. Ook werd gekeken naar de wijze waarop organisaties onderling contact hebben. Het ging om de dienst Werk & Inkomen (inclusief het team Schuldhulpverlening) van de Gemeente Schiedam, Careyn, Maatschappelijke Dienstverlening Nieuwe Waterweg (MDNW), William Schrikker Groep, Bureau Jeugdzorg (BJZ), Leger des Heils, MEE en het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). In totaal zijn 58 dossiers bekeken.

Vignetten: vignetten zijn korte omschrijvingen – gefingeerde cases – van gezinnen in een bepaalde situatie. De kenmerken van de beschreven gezinnen zijn gekozen op basis van het dossieronderzoek en de interviews. Professionals die actief zijn in de uitvoering kregen ieder zeven vignetten voorgelegd met variërende kenmerken om te achterhalen welke kenmerken een rol spelen in de hulpverlening aan kinderen, om te kijken wanneer welke hulp wordt aangeboden en om te zien wanneer met welke organisatie samenwerking wordt gezocht. In totaal vulden 49 professionals 292 vignetten in.

Versnellingskamer: dit is een bijeenkomst die de mogelijkheid biedt om in korte tijd meningen te achterhalen en een breed palet van oplossingen te genereren. Onderwerpen die naar voren kwamen uit de voorgaande onderzoeksonderdelen, werden in een 'versnellingskamer' voorgelegd aan professionals. Ze konden reageren op veertien stellingen. Daarna volgde een brainstorm over de belangrijkste knelpunten en oplossingen. Twintig Schiedamse professionals namen deel aan de 'versnellingskamer': tien in de bijeenkomst voor uitvoerders, tien in die voor managers.

¹⁵ Stichting Alexander is een instituut voor jongerenparticipatie en actiegericht jongerenonderzoek.

2.3 Toezichtkader

ITJ gaat er van uit dat verschillende sectoren, professionals en organisaties moeten samenwerken om goede hulp te verlenen aan gezinnen die leven in armoede. Een goede samenwerking vereist minimaal acht door ITJ ontwikkelde kwaliteitscriteria (zie tabel 2).

Tabel 2: De acht kwaliteitscriteria voor goede samenwerking¹⁶.

Kwaliteitscriterium	Uitleg
Doelconvergentie	De mate waarin overeenstemming bestaat tussen ketenpartners over het gezamenlijk doel van de keten om het probleem te voorkomen en te verminderen.
Gedeelde probleemanalyse	Een door ketenpartners gedeelde analyse van het probleem. Dit moet leiden tot een gedeeld beeld van de oorzaken, de omvang en de aangrijpingspunten om het probleem te voorkomen en te verminderen.
Ketenregie	Verschillende organisaties en voorzieningen werken efficiënt samen om aan het probleem van de jongere te werken. Activiteiten worden op elkaar afgestemd om het doel van de keten te realiseren.
Informatiecoördinatie	Gegevens die nodig zijn om het gezamenlijk doel te bereiken, worden verzameld, vastgelegd en uitgewisseld.
Bereik van de keten	De organisaties weten op welke jongeren en welk deel van het probleem de keten zich richt en hebben zicht op jongeren die zij wel en niet bereiken met het gezamenlijke of afzonderlijk aanbod.
Continuïteit in de keten	De activiteiten in de keten vinden ononderbroken plaats.
Oplossingsgerichtheid	De activiteiten van ketenpartners zijn gericht op het verminderen of voorkomen van het probleem en zijn afgestemd op de behoeften van jongeren. De afzonderlijke activiteiten van ketenpartners worden daartoe op elkaar afgestemd.
Systematische evaluatie en verbetering	Een systematische evaluatie van de (keten)aanpak om de kwaliteit van de ketendoelen en het bereiken van de beoogde effecten te waarborgen en verbeteren.

ITJ gebruikt de kwaliteitscriteria als leidraad voor de beoordeling van de verzamelde gegevens. Gedurende het onderzoek worden de kwaliteitsaspecten verder ingevuld en gewogen. In dit onderzoek zijn de kwaliteitscriteria bij elkaar genomen en geclusterd in drie onderwerpen:

1. Maatwerk:

- Zorgen dat de hulp past bij de wensen en mogelijkheden van jongeren en ouders en het stimuleren van een goede band tussen hulpverlener en jongeren en ouders (oplossingsgerichtheid).
- Zorgen dat de situatie van het gezin in een totaalanalyse in kaart is gebracht inclusief de problemen op verschillende terreinen en achterliggende oorzaken (probleemanalyse).
- Zorgen dat de problemen, inclusief de achterliggende oorzaken worden aangepakt (oplossingsgerichtheid, bereik).
- Passende hulp snel regelen (continuïteit, oplossingsgerichtheid).

¹⁶ Dit toezichtkader heeft ITJ in 2008 vastgesteld.

2. Bereiken van de doelgroep:

- Stimuleren van participatie (oplossingsgerichtheid).
- Drempels zo laag mogelijk maken en hoge drempels beslechten (bereik).
- Niet-bereikte groepen in beeld hebben en benaderen (bereik).

3. Samenwerking en samenhang:

- Beleidsmatige verankering en aansluiting beleid en praktijk (ketenregie, informatiecoördinatie).
- Een duidelijke regiefunctie (ketenregie).
- Goede informatie-uitwisseling tussen hulpverleners (informatiecoördinatie, bereik, continuïteit).

3 Leven in armoede in Schiedam

De volgende hoofdstukken beschrijven de resultaten van het onderzoek. We beginnen met het schetsen van een beeld van het leven in armoede. Hoe kijken Schiedamse jongeren en ouders naar hun eigen situatie? Waar lopen gezinnen tegen de grootste problemen aan? En wat zijn de gevolgen van armoede voor kinderen?

3.1 Jongeren en ouders over armoede

Schiedamse jongeren omschrijven de term armoede als *'niet kunnen krijgen wat je wilt'*. Ze problematiseren het niet dat hun gezin rond moet komen van het sociaal minimum en zeggen eraan gewend te zijn te moeten sparen voor spullen die ze nodig hebben of extraatjes. *'Bepaalde dingen heb je standaard nodig. Voor die dingen moet je absoluut sparen. Zoals voor kleding en schoenen'*. Volgens de jongeren geldt dit voor veel kinderen uit hun omgeving. De wat oudere jongeren vertellen dat ze zo min mogelijk op hun ouders leunen. Ze zeggen dat je als kind moet leren begrijpen dat ouders je niet alles kunnen geven: *'Des te ouder je wordt [...], des te meer ga je begrijpen. Boos worden heeft geen zin. Je krijgt toch niet wat je wilt'*.

Ouders zeggen over armoede: *'Arm betekent dat je niet te eten hebt, dat je in de prullenbak moet graaien'*. Verschillende Schiedamse ouders omschrijven hun eigen situatie niet als leven in armoede en vinden het beledigend als dat wel gebeurt. Wel vertellen ze veel zorgen te hebben over hun financiële situatie. De zorgen betreffen in eerste instantie het kunnen doen van de dagelijkse uitgaven voor eten en drinken en het betalen van vaste lasten. Ook maken ouders zich zorgen over onverwachte rekeningen. Een moeder zegt daarover: *'Dat denken van: hoe kom ik er? Wat moet ik doen? Hoe moet ik dat betalen? Elke dag als je naar de brievenbus loopt [...] ben je blij als er geen rekeningen bij zitten. Dat vind ik het ergste. Daar word je moe van'*.

Verschillende ouders voelen zich uitgesloten en afhankelijk. Een ouder stelt: *'In dit land denk ik soms dat ik helemaal niets ben. Ik heb hier niets. Niets is van mij. Ik ontvang geld, maar alles gaat op aan vaste lasten en schulden'*. Ouders omschrijven hun situatie vaak als onzeker en uitzichtloos. Jongeren daarentegen zien de toekomst positiever in: *'Want je kan later nog altijd rijk worden'*.

3.2 Gevolgen voor kinderen

Ouders vinden het moeilijk dat ze hun kind materieel niet alles kunnen bieden wat ze zouden willen. Ze zijn bijvoorbeeld bang dat hun kinderen zullen worden gepest om hun kleding of hun schoenen. Ook vinden ze het verdrietig als hun kind niet mee kan doen met uitjes of verjaarsfeestjes. In tegenstelling tot de jongeren, vertellen zij dat hun kinderen het niet altijd gemakkelijk vinden om de krappe financiële situatie te accepteren, met name als de kinderen verschillen zien met hun leeftijdsgenoten. Sommige ouders praten niet met hun kinderen over de problemen binnen het gezin. Andere ouders zijn open over hun financiële situatie. Ze proberen hun

kinderen daarbij niet te belasten met hun zorgen. Weer andere ouders twijfelen of zij hun kinderen niet teveel belasten: *'Want soms denken mijn kinderen van zeven en vijf jaar dat ze al moeten werken'*. Een ander zegt over hetzelfde onderwerp: *'She talks like a big person to me'*.

Verschillende ouders vertellen dat hun leefwereld niet veel groter is dan de wijk waarin ze wonen. Die wijk bestempelen ze vaak als onveilig. Ze geven aan dat er problemen spelen als drugsoverlast, prostitutie en schiet- en steekpartijen. In een van de wijken zijn ouders ongerust over de veiligheid van kinderen, naar aanleiding van een iemand uit de buurt die verdacht wordt van seksueel grensoverschrijdende handelingen met kinderen. Ook vinden ouders dat er weinig sociale controle is en veel onrust.

Voor verschillende ouders is dit reden om hun kind niet buiten te laten spelen. Tegelijkertijd vinden ouders het niet (altijd) goed dat hun kinderen vriendjes mee naar huis nemen, bijvoorbeeld omdat ze niet het risico willen lopen dat de kinderen mee-eten. Sommige ouders vinden het een probleem dat er veel illegalen en allochtonen in de wijk wonen. Andere ouders vinden het daarentegen belangrijk dat hun kinderen leren omgaan met verschillende culturen en verschillende soorten mensen. Ze zien dat als een positief gevolg van hun woonsituatie.

Een deel van de jongeren bestempelt de buurt waarin ze wonen net als hun ouders als negatief, vanwege drugsoverlast en agressief gedrag. Een andere groep jongeren benadrukt dat hun buurt geen probleemwijk is. Ze vinden de buurt eerder saai en vervelen zich. Deze jongeren voelen zich buitengesloten. Ze zeggen dat ze nergens mogen hangen, vanwege hun culturele achtergrond en omdat anderen over hen denken dat ze agressief zijn. Verschillende ouders geven ook aan dat er voor de wat oudere jongeren weinig te doen is in de wijk, terwijl buurtcentra en op de sportclubs wel veel activiteiten organiseren voor jongere kinderen.

Multiproblematiek

Ouders zijn onder meer na een scheiding, na het verlies van hun baan, door ziekte en na vestiging in Nederland in de krappe financiële situatie beland. Tegelijk met financiële problemen spelen vaak ook andere problemen in de gezinnen, zoals relatieproblemen, huiselijk geweld, burenruzies, verstandelijke beperkingen, verslaving, psychische problemen en lichamelijke aandoeningen. Professionals geven aan dat gezinnen die leven in armoede worden gekarakteriseerd door het hebben van problemen op meerdere leefgebieden. Tegelijkertijd benadrukken ze dat het niet zo is dat deze problemen bij ieder gezin met financiële problemen voorkomen. Ieder gezin is weer anders: *'Net zoals ieder persoon uniek is, is het omgaan met armoede bij iedere persoon ook uniek'*. Uit de dossiers valt op dat de problemen regelmatig veranderen en dat ook de gezinsamenstelling geregeld verandert. Zo wisselt het aantal inwonende kinderen en volwassenen in huis nog al eens. De multiproblematiek gaat gepaard met contact met hulpverleners van allerlei soorten organisaties.

3.3 Samenvatting en conclusie

De Schiedamse jongeren en ouders omschrijven hun krappe financiële situatie lang niet altijd als armoede. Ze vinden de term armoede beledigend. Wel heeft het moeten rondkomen van weinig geld veel invloed op verschillende facetten van het dagelijks leven van kinderen en ouders. Bovendien spelen er naast financiële problemen uiteenlopende andere problemen in de gezinnen, onder meer in de relationele sfeer. De problemen en de specifieke gevolgen voor kinderen verschillen per gezin en liggen op diverse terreinen. Dit maakt dat er al snel verschillende organisaties en professionals betrokken zijn bij één gezin en dat afstemming tussen hen noodzakelijk is. Snelle wisseling van gezinssituaties en problemen maakt het voor hulpverleners nog belangrijker om te beschikken over actuele informatie over het gezin en betrokken hulpverleners. Vervolgens is het belangrijk dat de hulp kan worden aangepast en afgestemd op de situatie van het kind en de ouders op dat moment.

4 Maatwerk

Wat vinden jongeren en ouders belangrijk als het gaat om hulp en dienstverlening in Schiedam? Komt de hulpverlening daar voldoende aan tegemoet en past de hulp genoeg bij de problemen van het gezin en de achterliggende oorzaken? Is er voldoende zicht op de totale gezinssituatie en kan de benodigde hulp snel worden geregeld?

4.1 Vertrouwen moet basis van alle hulp zijn

Voor jongeren en ouders uit Schiedam is het belangrijk dat er een goede klik is met een hulpverlener. Ouders waarderen het als een hulpverlener dichtbij hen staat en meer voor ze doet dan nodig. Jongeren benadrukken dat er eerst goed contact moet zijn, voordat goede hulp mogelijk is. Dat een hulpverlener respect heeft voor de jongere maakt daarvan een belangrijk onderdeel uit. Een jongere zegt bijvoorbeeld: *'Er moet een beetje respect van uit gaan. Als een hulpverlener alles gaat verbieden en zegt, wat jij doet is slecht en wat ik doe is goed, dan beledigt dat iemand'*. Als het vertrouwen is geschonden of mensen zijn teleurgesteld in de hulpverlening dan trekken jongeren en ouders zich terug en kunnen hulpverleners hen moeilijk bereiken. Een ouder stelt: *'Als ik eenmaal teleurgesteld raak in iets, dan is mijn oplossing: ik blijf weg.'*

Schiedamse professionals zien - net als jongeren en ouders - het winnen van vertrouwen en het motiveren als de eerste stap in het bieden van hulp. Het willen behouden van een goede band stelt hulpverleners voor dilemma's. Aan de ene kant weten ze dat het delen van informatie met andere professionals kan leiden tot schending van het vertrouwen van de cliënt. De cliënt zal daarna geen contact meer willen en de medewerking aan hulp staken. Aan de andere kant is het afgeven van signalen en informatie over de cliënt vaak essentieel om de (meer intensieve) hulp die nodig is in gang te kunnen zetten. Professionals geven aan dat in dat soort situaties het vertrouwen tussen professionals onderling erg belangrijk is. De professionals zijn eerder geneigd signalen af te geven als ze er van op aan kunnen dat anderen zorgvuldig met de verstrekte informatie omgaan.

4.2 Jongeren en ouders willen graag invloed op hulp

Jongeren willen graag zelf kunnen kiezen hoe ze worden geholpen. Ze beseffen dat het slagen van de hulp van henzelf en hun motivatie afhankelijk is en benoemen hun eigen rol daarin als groter dan die van de hulpverlener: *'De enige die jou kan helpen, dat ben jezelf'*. Ze willen graag praktische hulp in het oplossen van hun problemen, in plaats van uitgebreide gesprekken.

Ook ouders houden graag grip op de hulpverlening: *'We hebben iemand gehad die twee keer in de week langskwam. Maar die begon eigenlijk ons leven te beheersen. Toen hebben we gezegd, hier stoppen we mee, want we willen ons leven leiden zoals wij dat willen.'* Bovendien willen ze niet dat hulp wordt opgedrongen, vooral als de hulp naar hun idee niet past bij hun cultuur. Professionals benadrukken ook dat het belangrijk is om de autonomie van gezinnen in het oog te houden.

Tegelijkertijd geven ze aan dat dit niet altijd mogelijk is, bijvoorbeeld wanneer de belangen van ouders niet overeenkomen met wat voor kinderen belangrijk is of in het kader van gedwongen hulp.

Veel ouders begrijpen niet waarom ze sommige hulp niet krijgen en andere hulp wel, onder andere door taalproblemen. Over het afwijzen van een aanvraag voor bijzondere bijstand voor het inrichten van het huis vertelt een moeder dat er in de brief geen reden werd gegeven voor de afwijzing, wel werd een wetsartikel genoemd: *'Maar ik weet niet, wat is die artikel? En wat is die wet?'*. Bovendien ervaren ouders de regelgeving als ingewikkeld en onnavolgbaar. Soms maken regels de problemen volgens ouders eerder groter dan kleiner. Verschillende ouders vertellen dat ze doordat ze meer zijn gaan werken, werden verrast door het feit dat ze niet meer voor toeslagen in aanmerking kwamen. Ook hulpverleners vinden de regels niet altijd productief. Ze voelen zich belemmerd door regels. Het gaat dan om regels die te maken hebben met voorwaarden waar jongeren en ouders aan moeten voldoen voordat ze kunnen worden geholpen of regels op het gebied van de privacywetgeving. Een hulpverlener stelt: *'Om goed te kunnen helpen moet ik eigenlijk meer doen dan ik mag. Ik loop tegen regels aan en wordt regelmatig op mijn vingers getikt omdat ik er over heen ga'*.

4.3 Achterliggende problemen blijven uit beeld

Jongeren en ouders hebben behoefte aan een vaste begeleider. In de praktijk is de hulp echter ingericht met wisselende hulpverleners en kortdurende trajecten. Die kortdurende trajecten brengen met zich mee dat professionals veel inspanningen moeten verrichten om de hulp te regelen, bijvoorbeeld doordat ieder keer opnieuw aanvraagformulieren moeten worden ingevuld, moet worden uitgezocht of ouders en jongeren voldoen aan de voorwaarden of moet worden gekeken waar zonder wachttijd hulp kan worden geboden. Ook zorgen de korte hulptrajecten ervoor dat het hulpaanbod voor een gezin versnippert. Er is slechts mogelijkheid om de meest acute problemen van het gezin aan te pakken. Andere problemen worden niet aangepakt. Verschillende professionals zijn naar hun mening vooral bezig met brandjes blussen. Het gaat dan in het bijzonder om acute problemen op het gebied van wonen (huisuitzettingen, afsluiting van energie, etc.). De vignetstudie laat daarnaast zien dat professionals minder vaak hulp aanbieden als de problemen (nog) niet groot zijn. Zo worden ouders met schulden vaker geholpen dan ouders zonder schulden. Bovendien wordt pas bij schulden hoger dan 5.000 euro doorverwezen naar schuldhulpverlening. Ook ouders vertellen dat de schulden hoog moeten zijn voordat de hulp start: *'Ik heb een schuld van tweeënhalfduizend euro. En dan zeggen ze: dat is helemaal niet veel. Maar voor mij wel! [...] Ik wil er alles aan doen, maar ik wil geholpen worden!'*

Achterliggende oorzaken en problemen blijven veelal uit beeld. Slechts weinig professionals beschikken (op papier) over complete informatie over het gezin. In de 58 bekeken dossiers komen 136 kinderen voor. Over meer dan de helft van deze kinderen is weinig informatie beschikbaar. Leeftijd, gezondheid, opvang of opleiding zijn veelal onbekend, ook wanneer het voor de hand ligt dat de situatie van de ouders (bijvoorbeeld door verstandelijke beperking of psychische

aandoening) gevolgen zal hebben voor de kinderen uit het gezin. Opleiding van de moeder of haar gezondheid is evenmin bekend. Verder ontbreekt in dossiers vaak informatie over de financiële situatie en de hoogte van schulden. De hulpverlening kan dan worden overrompeld door acute situaties, zoals dreigende huisuitzettingen.

Er is in Schiedam een aantal hulpverleningstrajecten waarin een totaalanalyse wel wordt gemaakt. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het kernteam van het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) waarin op basis van een probleemschets van het gezin wordt gekeken welke doelen worden nagestreefd en welke hulp wordt ingezet. Andere voorbeelden zijn het Jeugd Interventie Team en het project 'Samen buurten' in de wijk Nieuwland. Projectmedewerkers bezochten 250 huishoudens, brachten de situatie rondom vijf thema's in beeld en startten indien nodig een hulp- of participatietraject.

4.4 Samenvatting en conclusie

Een goede relatie tussen jongeren en ouders en hulpverleners is bepalend voor het resultaat van de hulp, maar kan goede hulp ook in de weg staan, bijvoorbeeld als het de hulpverlener ervan weerhoudt om signalen aan anderen door te geven. Schiedamse jongeren en ouders willen eigen keuzes kunnen maken in de hulp die ze krijgen. Hoewel dit in sommige gevallen niet mogelijk is, bijvoorbeeld in het kader van gedwongen hulp, kan er volgens professionals eveneens meer aandacht zijn voor de autonomie van gezinnen.

Het is ouders lang niet altijd duidelijk waarom ze bepaalde hulp wel of niet krijgen. Ze ervaren de regelgeving als onduidelijk. Ook professionals vinden dat regels hen beperken in het bieden van goede hulp, bijvoorbeeld regels die te maken hebben met voorwaarden waar jongeren en ouders aan moeten voldoen voor ze in aanmerking komen voor hulp.

Om maatwerk te kunnen bieden is het belangrijk dat de situatie van het gezin goed in beeld is en dat er zicht is op de problemen en achterliggende oorzaken. Hoewel er in Schiedam goede voorbeelden beschikbaar zijn, heeft de hulp onder meer door het ontbreken van een totaalanalyse vaak een ad hoc-karakter. Dit maakt dat er veel tijd en energie gaat zitten in het regelen van steeds nieuwe of andere zorg. Bovendien wordt pas in een laat stadium – als de problemen groot en acuut zijn – hulp geboden. Vanuit preventief oogpunt is dit niet wenselijk. De kortdurende zorgtrajecten zorgen voor dat er steeds wisselende hulpverleners bij een gezin betrokken zijn, terwijl jongeren en ouders behoefte hebben aan een vaste contactpersoon.

5 Het bereiken van de doelgroep

Wat gebeurt er in Schiedam om jongeren en ouders te betrekken bij de maatschappij, zodat zij kunnen meedoen? Hoe hoog of laag zijn de drempels om gebruik te maken van het hulpaanbod? Welke gegevens zijn er over de omvang van de groep en de deelname aan hulpverlening en voorzieningen?

5.1 Participatie staat centraal in beleid

In het gemeentelijk beleid op het gebied van armoedebestrijding neemt het stimuleren van maatschappelijke participatie een belangrijke rol in. De gemeente ziet armoedebeleid als specifiek maatwerk, gericht op het tegengaan van sociale uitsluiting van mensen met een laag inkomen¹⁷. Ze kiest het stimuleren van werk als de beste manier om uit de armoede te ontsnappen. Daarbij gaat de gemeente uit van een 'outreaching' aanpak en het naar burgers toe gaan, bijvoorbeeld via een wijkgerichte aanpak en de inzet van vrijwilligers en ervaringsdeskundigen in de Formulierenbrigade en Stichting Leergeld. Daarnaast worden belangrijke voorzieningen zoveel mogelijk geïntegreerd in het reguliere aanbod. Zo is het onderscheid tussen regulier peuterspeelzaalwerk en voor- en vroegschoolse educatie vervallen en worden brede buurtscholen gevormd. Verder stimuleert de gemeente maatschappelijke participatie van jongeren met het Jeugdfonds en de Sportpas. Overigens gebruikt de gemeente in de communicatie naar burgers termen als minimum of laag inkomen en wordt de term armoede vermeden.

5.2 Hoge drempels bij verwijzing naar gerichte hulpverlening

Ouders waarderen het dat er voor hun kinderen allerlei activiteiten zijn, zoals verschillende sporten, toneel en koken. Ze maken daarvoor bijvoorbeeld gebruik van de Rotterdampas. Ook doen ze mee aan de activiteiten van Thuis Op Straat (TOS). De wat oudere jongeren vinden dat er voor hen niet veel te doen is. Ze maken gebruik van de voetbalveldjes, de inloop van het buurthuis en hangen wat rond in de buurt. De jongeren willen graag dat het buurthuis vaker open zou zijn.

Jongeren en ouders ervaren TOS, de thuisbegeleiding en buurthuizen als het Groenordhuis als laagdrempelig. Ook de wijkcoach die in Groenord en Schiedam Oost werkt verzorgt een brugfunctie tussen de wijkbewoners en de instellingen en voorzieningen. Deze professionals en organisaties hebben een belangrijke rol in de informatievoorziening. Veel cliënten horen via hen of via andere ouders welke regelingen er mogelijk zijn. Daarnaast hebben deze instellingen een belangrijke verwijzingsfunctie. Zij kunnen de toegang tot intensievere hulp verzorgen. Jongeren en ouders zijn daar aan de ene kant heel tevreden over, omdat de verwijzing maakt dat ze op de juiste plek komen. Aan de andere kant willen ze liever niet worden verwezen, omdat ze bij een nieuwe hulpverlener opnieuw moeten beginnen met het opbouwen van vertrouwen. Ook

¹⁷ Gemeente Schiedam. Stand van zaken Armoedebeleid. Brief met kenmerk 10UIT13450, 30 juni 2010.

professionals herkennen deze tweestrijd en vertellen dat ze soms meer doen dan ze eigenlijk horen te doen, omdat mensen niet willen worden verwezen. Het hebben van een goede band met de ene hulpverlener werpt dan drempels op voor het in contact komen met andere (benodigde) hulp.

Hoge drempels zijn er ook voor de schuldhulpverlening, onder meer doordat ouders moeten voldoen aan eisen voordat de schuldhulp start. Het duurt daardoor lang voordat mensen kunnen starten met schuldhulpverlening. Professionals constateren dat mensen vaak niet op eigen kracht kunnen instromen in de schuldhulpverlening. Daar is ondersteuning voor nodig. Bovendien worden drempels opgeworpen door lange doorlooptijden. Na een aanvraag moeten ouders lang wachten op uitkeringen of bijzondere bijstand. Een professional noemt een voorbeeld van een wasmachine: *'Hoe denk je dat een gezin met vier kinderen het redt als de wasmachine stuk is en het minstens twee maanden duurt voordat de bijzondere bijstand uitsluitel geeft over de aanschaf van een nieuwe? Zelf kopen met geleend geld mag niet, want dat had je de bijzondere bijstand kennelijk niet nodig...'* De duur van de aanvraag in combinatie met de onzekerheid van ouders en jongeren over toekenning van de regeling, werkt drempelverhogend.

5.3 Hulp bereikt niet alle groepen

De gemeente Schiedam beschikt over gegevens over de omvang van de groep minima, onder meer uitgesplitst per wijk. Ook is het bereik van aanvullende financiële regelingen bekend. Die gegevens zijn verzameld in het kader van de armoedemonitor. De armoedemonitor is in oktober 2009 gebruikt om de armoedenota 'Alle Schiedammers tellen mee' te evalueren.

Hoewel het aantal toewijzingen van bijzondere bijstand aan gezinnen met kinderen en de uitgifte van de sportpas is gestegen, wordt de helft van de gezinnen nog niet bereikt met het armoedebeleid. Ondanks dat meer werkende armen zijn bereikt, blijft het bereik onder die groep verhoudingsgewijs nog laag¹⁸. De vignetstudie laat eveneens zien dat professionals gezinnen met een salaris net boven het minimum minder als potentiële cliënt zien. Professionals bieden ouders uit dit soort gezinnen minder vaak hulp aan dan ouders met een bijstandsuitkering. Ook voor jongeren boven de vijftien jaar wordt minder vaak bijzondere bijstand aangevraagd. Terwijl zij juist aangeven dat er weinig voor hen is georganiseerd en dat ze behoefte hebben aan leuke activiteiten. Voor jongere kinderen geldt dat wel wordt nagegaan of kinderen recht hebben op aanvullende regelingen, ook als het gezinsinkomen net boven het minimum is. Volgens professionals liggen oplossingen om het bereik te vergroten in het creëren van meer laagdrempeligheid door te zoeken naar mogelijkheden dicht bij de gezinnen in de wijken en buurten.

¹⁸ Gemeente Schiedam. Evaluatie armoedebeleid 2008 – 2009. Schiedam, oktober 2009.

5.4 Samenvatting en conclusie

In Schiedam zijn er lage drempels door de wijkgerichte activiteiten en voorzieningen en de inzet van ervaringsdeskundigen. Dat is belangrijk bij deze doelgroep en ouders en jongeren waarderen dat. Ze ontvangen hun informatie over mogelijke hulp en doorverwijzingen onder meer via deze laagdrempelige voorzieningen. Tegelijkertijd is sprake van hoge drempels bij verwijzingen naar gerichte hulpverlening.

Hoewel het gemeentelijk beleid veel aandacht heeft voor het bereiken van de doelgroep, wordt ongeveer de helft nog onvoldoende bereikt. Ouders die leven van een inkomen net boven het minimum en jongeren boven de vijftien krijgen nu minder vaak hulp aangeboden. Zij zullen zelf initiatief moeten nemen om voor de voorzieningen in aanmerking te komen. Veel eigen initiatief en inspanning is ook nodig om aan gestelde eisen te voldoen, bijvoorbeeld als het gaat om financiële hulp. Dit verhoudt zich slecht met het deel van de doelgroep dat weinig zelfredzaam is.

6 Samenwerking en samenhang

In hoeverre is de uitvoering van armoedebestrijding verankerd in het beleid van de gemeente Schiedam? Welke samenwerkingsverbanden zijn er in de praktijk? Hoe staat het met de onderlinge gegevensuitwisseling en het invullen van de regie?

6.1 Samenhang in beleid

Integraal beleid heeft een belangrijke plek in de beleidsstukken van de gemeente Schiedam, bijvoorbeeld in de nota's op het gebied van armoedebeleid, jeugdbeleid, onderwijsbeleid, peuterspeelzaalwerk, re-integratie, maatschappelijke ondersteuning, wijkgericht werken en veiligheid. Veel van deze nota's onderstrepen het belang van samenwerking met andere partijen. Zo is 'samen optrekken' een van de uitgangspunten van de nota integraal jeugdbeleid¹⁹. Het uitvoeringsprogramma van de nota geeft bij iedere actie aan met welke partijen wordt samengewerkt en wie de regie heeft²⁰. In het armoedebeleid gaat specifieke aandacht uit naar huishoudens met een laag inkomen²¹ met minderjarige kinderen. De gemeente zoekt rondom het armoedebeleid onder meer samenwerking met Zorgverzekeraar DSW, de woningbouwcorporaties, de energieleverancier en de voedselbank. De nota is in 2009 geëvalueerd²² en de evaluatie heeft geleid tot vervolgacties²³. Hoewel veel beleid is gemaakt, zijn professionals uit de praktijk hiervan lang niet altijd op de hoogte. Ze kennen de gemeentelijke aanpak niet, of weten niet of die resultaat oplevert.

6.2 Veel samenwerkingsverbanden om hulp af te stemmen

Op het niveau van de uitvoering zijn in Schiedam verschillende samenwerkingsverbanden. Opvallend is het grote aantal samenwerkingsverbanden waarin overleg is om de hulpverlening op het niveau van een jongere of gezin op elkaar af te stemmen:

- Jongeren die ouder zijn dan twaalf komen aan de orde in de zorgadviesteams (ZAT's) op het voortgezet onderwijs. In die teams zitten vertegenwoordigers van de school, Bureau Jeugdzorg (BJZ), GGD, Leerplicht en Flexus Jeugdplein.
- In Schiedam zijn er naast de ZAT's Social Teams van het Steunpunt Onderwijs. Dit steunpunt verzorgt ook de begeleiding van risicoleerlingen en voortijdig schoolverlaters en leerwerktrajecten. De activiteiten vinden plaats in het kader van de Stichting Zorg, waarin de gemeenten Schiedam, Vlaardingen en Maassluis participeren en de scholen voor voortgezet onderwijs, via het Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs Nieuwe Waterweg Noord. Samen beogen ze voortijdig schoolverlaten te voorkomen.

¹⁹ Jong zijn in Schiedam: ieders zorg! Integraal jeugdbeleid 2008-2012. Gemeente Schiedam, 2008.

²⁰ Jong zijn in Schiedam: ieders zorg! Uitvoeringsprogramma integraal jeugdbeleid 2009-2012. Gemeente Schiedam, 2009.

²¹ Voor huishoudens met minderjarige kinderen hanteert de gemeente een armoedegrens van 120 procent van het sociaal minimum.

²² Gemeente Schiedam. Evaluatie armoedebeleid 2008 – 2009. Schiedam, oktober 2009.

²³ Gemeente Schiedam. Stand van zaken Armoedebeleid. Brief met kenmerk 10UIT13450, 30 juni 2010.

- Het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) in Schiedam is een samenwerking tussen GGD Rotterdam Rijnmond, Careyn (jeugdgezondheidszorg), Bureau Jeugdzorg, Flexus Jeugdplein, Maatschappelijke Dienstverlening Nieuwe Waterweg (MDNW), Samenwerkingsverband Weer Samen Naar School, Steunpunt Onderwijs en de gemeente Schiedam. Het CJG heeft het doel zicht te houden op jeugdigen en gezinnen, laagdrempelig en ondersteunend te zijn en tijdig de juiste hulp te bieden²⁴. In het kernteam van het CJG worden casussen besproken. Per gezin wordt één plan gemaakt. Het kernteam staat onder leiding van de CJG-manager, die in dienst is van de gemeente²⁵.
- Stichting Welzijn Schiedam (SWS), MDNW en Seniorenwelzijn Maassluis Vlaardingen Schiedam (MVS) zijn in het kader van het project 'Samen buurten' een samenwerkingsverband aangegaan (zie ook paragraaf 4.3). Woningbouwvereniging Woonplus participeert en financiert het project. Wanneer wordt besloten tot een participatie- of hulptraject wordt dit ingebracht in het kernteam. In het kernteam zitten naast de partners van Samen Buurten ook een vertegenwoordiger van de politie (wijkagent) en van de gemeente (wijkprocesmanager).
- MDNW, SWS, Seniorenwelzijn MVS en Flexus Jeugdplein hebben het wijkzorgteam Nieuwland opgericht (april 2009). De bedoeling is om een integrale oplossing te vinden voor de personen of gezinnen.
- SWS Welzijn en Flexus Jeugdplein werken samen in het Jeugd Interventie Team. Dit team zoekt jongeren op en probeert in overleg met betrokken organisaties en partijen oplossingen te vinden om op korte termijn verbetering te brengen in de situatie van de jongere.
- Het Lokaal Zorgnetwerk bestaat onder meer uit welzijnsinstellingen zoals Riagg, Bouman GGZ, MEE, Seniorenwelzijn, MDNW woningbouwvereniging, politie en GGD. De GGD is regisseur van het netwerk waarin multiprobleem zaken worden gesignaleerd. Het is de bedoeling de zorg af te stemmen en mensen naar de juiste zorg te leiden. Het netwerk richt zich op mensen van 23 jaar en ouder. Regelmatig worden ouders met kinderen besproken. Indien nodig kan samenwerking worden gezocht met het CJG en de GOSA-regisseur²⁶.
- MDNW heeft met Bibliotheek Waterweg en huisartsengroep Damzicht het Knooppunt Veiligheid opgericht, waar mensen terecht kunnen met vragen over hun veiligheid thuis of op school. Ook zijn er in Schiedam wijk- en buurtgerichte spreekuren van het maatschappelijk werk in drie praktijken van Huisartsen Onder Een Dak.

6.3 Ondanks vele regisseurs toch nog gebrek aan regie

In de bovenstaande samenwerkingsverbanden worden verschillende coördinatoren of regisseurs genoemd. Daarnaast organiseert de coördinator van het wijkzorgteam in de wijken Nieuwland en Groenoord de begeleiding en hulpverlening wanneer sprake is van meerdere problemen in een gezin. De GOSA-regisseur komt in beeld bij meervoudige problematiek in combinatie met overlast of een justitieel traject. Daarnaast heeft de GOSA-regisseur een taak in het vlottrekken van vastgelopen hulpverleningstrajecten²⁷. Als partijen er in een bepaalde casus niet uitkomen kan

²⁴ Uitvoeringsprogramma Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). NWN-gemeenten (Schiedam, Vlaardingen en Maassluis), 2008.

²⁵ Gemeente Schiedam. Notitie Centrum voor Jeugd en Gezin. Schiedam, 2 oktober 2008.

²⁶ GOSA staat voor gemeentelijk Overleg Sluitende Aanpak.

²⁷ Gemeente Schiedam. Notitie Centrum voor Jeugd en Gezin. Schiedam, 2 oktober 2008.

deze uiteindelijk worden opgeschaald naar een crisisteam onder leiding van de wethouder Jeugd. Die kan dan een oplossing forceren.

Uit de vignetstudie bleek dat professionals geneigd zijn zichzelf als eerste aan te wijzen als regisseur voor het gezin. Hoewel binnen verschillende samenwerkingsverbanden, zoals in het kernteam van het CJG duidelijke afspraken worden gemaakt over wie het voortouw neemt, is overall onder professionals veel onduidelijkheid over wie wanneer de regie neemt. Ze noemen het grote aantal organisaties dat bij één gezin is betrokken en het ontbreken van de regie dan ook als één van de belangrijkste knelpunten in Schiedam. Een professional zegt daarover: *'Iedereen voelt zich verantwoordelijk, maar niemand stelt zich verantwoordelijk voor het geheel'*.

Hulpverleners met een regiefunctie geven aan erg afhankelijk te zijn van de goodwill van andere hulpverleners voor het invullen van de regie, ondanks de mogelijkheden tot opschaling. Dat organisaties uiteenlopende doelen hebben bemoeilijkt de samenwerking en de 'doorzettingsmacht' van de regisseur. Vooral rondom schulden- en huisvestingsproblematiek hebben de betrokken organisaties verschillende belangen en verloopt de samenwerking moeizaam.

6.4 Informatie-uitwisseling informeel

Professionals hebben contact met een groot aantal professionals van uiteenlopende andere organisaties. Een groot deel van de contacten bestaat uit het uitwisselen van informatie en het afstemmen van de hulp. Die informatie-uitwisseling tussen organisaties is in sommige gevallen scheef. Zo blijkt uit de dossierstudie dat het schoolmaatschappelijk werk veel informatie verstrekt aan Bureau Jeugdzorg, terwijl dit andersom veel minder gebeurt. Hetzelfde doet zich voor tussen het maatschappelijk werk en de afdeling Werk en Inkomen van de Gemeente; maatschappelijk werkers verstrekken veel informatie aan de consultants van Werk en Inkomen, andersom is dit minder het geval. Professionals vertellen geen zicht te hebben op de activiteiten van Werk en Inkomen rondom casussen. Hoewel er op casusniveau veel informatie wordt uitgewisseld en wordt afgestemd tussen andere partijen en de GGZ maken organisaties vanuit de GGZ geen deel uit van de georganiseerde samenwerkingsverbanden. Hetzelfde geldt voor MEE en de William Schrikkergroep.

Schiedam beschikt over SISA²⁸ van MULTIsignaal, een systeem om signalen te delen en te herkennen welke andere organisaties bemoeienis hebben met een jongere. Hulpverleners geven echter aan dat het delen van informatie vooral informeel en op basis van vertrouwen gebeurt, mede doordat ze bang zijn het vertrouwen van de cliënt te verliezen en doordat ze niet willen stigmatiseren (zie ook paragraaf 4.1). Ze noemen de grote betrokkenheid bij de gezinnen en bij elkaar en de grote bereidheid tot samenwerking als grote voordeel van werken in Schiedam. Tegelijkertijd geven ze ook aan dat contactpersonen van organisaties veelal wisselen en dat dan opnieuw vertrouwen moet worden opgebouwd.

²⁸ SISA staat voor Stedelijk Instrument Sluitende Aanpak.

6.5 Samenvatting en conclusie

Vanuit het gemeentelijk beleid is er veel aandacht voor samenwerking en voor de integraliteit van beleidsonderwerpen als armoede en zorg voor jeugd. Dit beleid leeft bij professionals (nog) niet, terwijl het wel belangrijk is dat zij weten op welke manier zij bijdragen aan het verminderen van het probleem. Ook kunnen zij vanuit de praktijk meedenken over passende oplossingen als beoogde doelen niet worden behaald.

Hoewel MEE en GGZ op casusniveau contact hebben met andere organisaties, zijn ze niet betrokken bij geformaliseerde samenwerkingsverbanden rondom hulp aan kinderen en gezinnen. Dat is wel belangrijk, aangezien onder gezinnen die leven in armoede relatief veel mensen zijn met een psychische aandoening of verstandelijke beperking.

Gezien de grote hoeveelheid organisaties waar iedere organisatie tegelijkertijd mee te maken heeft, vormen ze samen meer een netwerk dan een keten. In een netwerk is adequate informatie-uitwisseling en een goed ingevulde regiefunctie zeer essentieel. Op dit moment is het veel hulpverleners echter niet duidelijk wie wanneer welke rol heeft, onder meer door het grote aantal regisseurs. Informatie-uitwisseling en afstemming gebeuren vooral informeel. Dit heeft mooie kanten, maar het maakt de samenwerking ook kwetsbaar. De samenwerking wordt afhankelijk van onderlinge good-will. Bovendien geldt dat als hulpverleners vertrekken, de samenwerking met de nieuwe hulpverlener opnieuw moet worden opgebouwd.

7 Conclusie en aanbevelingen

De resultaten laten zien dat het bieden van goede hulp aan kinderen die leven in armoede niet eenvoudig is. Belangrijke redenen hiervoor zijn de diversiteit van de groep, de snel veranderende problemen en het grote aantal organisaties dat betrokken is. Bovendien is sprake van dilemma's in de hulp die professionals moeten afwegen, zoals het doorgeven van signalen versus het behouden van een vertrouwensband tussen hulpverlener en gezin.

7.1 Conclusie

De Schiedamse gezinnen vinden een goede band met hun hulpverleners zeer belangrijk. Ook vinden ze het belangrijk dat hulp op hun situatie wordt afgestemd en dat zij daarover (zoveel als mogelijk) mogen meebeslissen. De hulpverlening moet in die zin echt mensenwerk zijn. In Schiedam zijn op dat vlak goede voorbeelden, bijvoorbeeld waar het gaat om het creëren van vertrouwen tussen hulpverleners en cliënten, mensen actief benaderen en drempels laag maken. Daar waar de nadruk ligt op mensenwerk, wordt het informele aspect snel belangrijker. Dat is terug te zien in Schiedam, waar professionals aangeven trots te zijn op de grote onderlinge betrokkenheid en de bereidheid tot samenwerking. Tegelijkertijd gaat de informele werkwijze ook samen met onoverzichtelijkheid over welke partijen zijn betrokken en wie de regie voert en met adhoc hulpverlening, waarin het aanpakken van acute problemen centraal staat. Bovendien worden problemen op het niveau van de hulpverlening zo niet zichtbaar op het beleidsniveau.

Rondom de drie onderwerpen die specifiek van belang zijn voor de hulpverlening aan gezinnen die leven in armoede (zie ook paragraaf 2.3), concludeert ITJ het volgende:

Het ontbreken van een totaalanalyse en kortdurende hulp bemoeilijken maatwerk

Wat de problemen op het niveau van het gezin zijn, welke hulpverleners zijn betrokken en wie het voortouw heeft in de hulpverlening is vaak onduidelijk. De hulp start in veel gevallen pas wanneer kinderen en gezinnen grote of acute problemen hebben. Achterliggende problemen blijven liggen, vooral wanneer alleen kortdurende hulp wordt aangeboden. Dit brengt het risico met zich mee dat de situatie zich herhaalt. Dit heeft negatieve gevolgen voor de kinderen uit deze gezinnen.

Lage drempels vergroten het bereik, maar bereik is ook afhankelijk van toeval

De wijkgerichte activiteiten en het werken met ervaringsdeskundigen maken de hulpverlening in Schiedam laagdrempelig. Desondanks is een aanzienlijk deel van de doelgroep nog niet bereikt. Kinderen uit verschillende groepen gezinnen – zoals jongeren boven de vijftien – krijgen nu minder vaak hulp aangeboden. Het bereik is daarmee veelal afhankelijk van eigen initiatief en dat van de professionals die jongeren en ouders tegenkomen.

Onduidelijkheid over regie staat samenhang in de hulp in de weg

Schiedam kent allerlei samenwerkingsverbanden die te maken hebben met de hulpverlening aan kinderen die leven in armoede. Vanuit het integrale beleid stimuleert de gemeente die samenwerking, bijvoorbeeld in het kader van het jeugdbeleid. Het grote aantal samenwerkingsverbanden en regisseurs maakt het onduidelijk wie wanneer aan zet is.

ITJ acht verdere verbetering nodig

Hoewel Schiedam mooie initiatieven kent, vindt ITJ verdere verbetering nodig. Op basis van de analyse van de verzamelde gegevens, de verbeteruggesties van professionals (zie bijlage 2), jongeren en ouders (zie bijlage 3), ziet ITJ verschillende mogelijkheden voor verbetering. Ze zijn verwoord in onderstaande aanbevelingen.

7.2 Aanbevelingen over maatwerk

Betrek jongeren ouders bij de keuzes in de hulpverlening

Het is belangrijk om jongeren en ouders meer te laten meedenken over geschikte oplossingen, rekening te houden met hun beleving en belasting en hen vanuit hun perspectief te laten aangeven waar behoefte aan is en wat werkt. Hoewel dit niet altijd maximaal mogelijk zal zijn, bijvoorbeeld in het geval van gedwongen hulp of wanneer de behoeften van jongeren en ouders niet overeenkomen met wat volgens professionals echt nodig is, kunnen jongeren en ouders meer dan nu worden betrokken. Jongeren en ouders willen graag meebepalen van wie ze hulp krijgen. Het is bijvoorbeeld mogelijk om jongeren en ouders uit te nodigen bij de multidisciplinaire casusoverleggen waarin hun situatie wordt besproken.

Jongeren en ouders vinden een vaste contactpersoon met wie ze een goede band hebben en die zo lang als nodig bij hen betrokken blijft erg belangrijk. Daarom is een vaste contactpersoon die mede is gekozen door gezinsleden van belang. Deze vaste contactpersoon kan ook de regie voeren, zoveel mogelijk in overleg met jongeren en ouders. Bovendien kan de regisseur een totaalanalyse maken van de gezinssituatie.

Kijk op welke manier het totaal van problemen eerder kan worden aangepakt

Schiedam kent een aantal initiatieven (zoals het CJG en Samen Buurten) waarin verschillende organisaties tezamen de totale gezinssituatie in kaart brengen en een plan maken om te werken aan het totaal van de problemen. Het verdient aanbeveling om deze werkwijze te behouden en verder uit te bouwen.

Daarnaast is het essentieel eerder hulp te bieden, voordat problemen acuut worden. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door situaties af te spreken waarin hulpverleners contact met elkaar zoeken en kijken wat vanuit preventief oogpunt nodig is voor de kinderen uit het gezin. Te denken valt aan situaties als het stopzetten van de uitkering. Ook in acute situaties moet worden gekeken hoe de belangen van kinderen kunnen worden gewaarborgd. Nu bemoeilijken de verschillende belangen van betrokkenen de samenwerking bij schulden- en huisvestingsproblematiek. Het bieden van een

tweedekansbeleid bij woonproblemen is een manier om de grote gevolgen van huisuitzetting voor kinderen te verminderen en zwaarder in te zetten op het belang van het kind.

Verder is het van belang om te zoeken naar mogelijkheden om langduriger hulp te bieden, zodat na het aanpakken van de acute problemen ruimte is om oorzaken weg te nemen en minder acute problemen aan te pakken.

7.3 Aanbevelingen over participatie en het bereiken van de doelgroep

Behoud lage en beslecht hoge drempels

Jongeren en ouders ervaren verschillende Schiedamse organisaties als zeer toegankelijk. Het is goed dat de term armoede wordt vermeden, omdat die niet aansluit bij de beleving van een groep jongeren en ouders. De laagdrempelige manier van werken verdient het daarom te worden behouden. Voor andere soorten hulp – zoals schuldhulpverlening - is het nodig om de drempels te verlagen. Daarvoor kan bijvoorbeeld aandacht worden gevraagd in het kader van de integrale schuldhulp. Ook kan worden gezocht naar manieren om procedures rond bijzondere bijstand en schuldhulpverlening in te korten.

Zoek naar manieren om aanbod te richten op niet-bereikte groepen

Verschillende groepen blijven onbereikt, ondanks de lage drempels. Mogelijk kunnen gezinnen met een inkomen net boven het minimum vaker worden benaderd via generieke organisaties, zoals scholen en de kinderopvang. Verder moeten alle professionals op de hoogte zijn van en alert zijn op het informeren van de doelgroep over aanvullende regelingen. Daarnaast zou er meer aanbod moeten worden gecreëerd voor de wat oudere jongeren, bijvoorbeeld in samenwerking met Jongerenraad Jong Geluid en jongeren uit de wijken.

7.4 Aanbevelingen over samenwerking en samenhang

Zoek voor knelpunten uit de praktijk een oplossing op beleidsniveau

Het is belangrijk om professionals uit de uitvoering meer te betrekken bij het vormen van beleid. Zij lopen nu tegen knelpunten aan in de hulpverlening die op beleidsniveau om een oplossing vragen, zoals het grote aantal professionals dat bij één gezin is betrokken. Daarnaast zou het goed zijn om – samen met professionals - alle samenwerkingsverbanden en regisseurs in kaart te brengen, te bepalen wie wanneer het voortouw neemt en de gemaakte keuzes actief naar buiten te brengen.

Behoud de goede informele banden en zorg voor goede formele randvoorwaarden

Goede hulpverlening is in de praktijk niet mogelijk zonder goede contacten tussen hulpverleners en tussen hulpverleners en cliënt. Toch is het daarnaast nodig om aandacht te besteden aan formelere afspraken, bijvoorbeeld waar het gaat om het delen van signalen, waar uiteenlopende doelstellingen van organisaties samenwerking bemoeilijken of het belang van het kind in de knel

komt. Verder kan gezien het grote aandeel mensen met een psychische aandoening of verstandelijke beperking binnen de doelgroep, worden gekeken of het mogelijk is om GGZ-instellingen en MEE te betrekken bij de formele samenwerkingsverbanden en gebruik te maken van hun expertise.

7.5 Doe wat werkt voor Schiedam

Verschillende van de bovenstaande aanbevelingen hebben betrekking op het behouden van de menselijke kant van de hulp. Daarnaast is het belangrijk om verschillende zaken meer formeel te regelen. We vragen de gemeente Schiedam het voortouw te nemen en samen met jongeren, ouders, hulpverleners en andere betrokkenen de conclusies en aanbevelingen nader te concretiseren en uit te voeren.

Bijlage 1: Risicoselectie

ITJ heeft de ambitie onderzoek te doen in gemeenten waar het (risico op het) probleem groot is. Het vooronderzoek liet diverse indicatoren zien die sterke samenhang vertonen met armoede. Gekeken is of over die indicatoren lokale gegevens zijn en of de gegevens per regio variëren. De selectie van gemeenten is gebeurd in verschillende stappen.

Eerste selectie

Om tot een eerste selectie van gemeenten te komen, zijn drie indicatoren gekozen:

- Percentage éénoudergezinnen ten opzichte van aantal particuliere huishoudens: 53 procent van de kinderen die in een arm gezin wonen²⁹, komt uit een éénoudergezin ten opzichte van veertien procent onder de totale groep kinderen³⁰.
- Percentage kinderen dat leeft in een bijstandsgezin: van de totale groep kinderen leeft zes procent in een bijstandsgezin. Onder arme kinderen is dit percentage ruim zes keer zo groot.
- Percentage kinderen in bijzondere bijstand: Armoede leidt tot sociale uitsluiting van kinderen, in die zin dat zij om financiële redenen minder vaak deelnemen aan sport, culturele en recreatieve activiteiten³¹. De bijzondere bijstand is onder meer bedoeld om het toch mogelijk te maken om aan deze activiteiten deel te nemen.

Vervolgens is de som van deze percentages bepaald, vanuit de veronderstelling dat elk van deze indicatoren evenredig mee weegt. De range van deze 'nieuwe variabele' liep van 2,5 tot 50. De achttien hoogst scorende gemeenten zijn geselecteerd: Amsterdam, Arnhem, Capelle aan den IJssel, Den Haag, Dordrecht, Eindhoven, Enschede, Groningen, Heerlen, Kerkrade, Leeuwarden, Maastricht, Nijmegen, Rotterdam, Schiedam, Utrecht, Vlissingen en Zoetermeer. Gemeenten waar ITJ al eerder onderzoek deed of waar ITJ-onderzoek loopt zijn uit deze selectie uitgesloten.

Tweede selectie

Vervolgens is een tweede selectie gemaakt, omdat de beschikbare capaciteit het slechts mogelijk maakt om vier gemeenten te onderzoeken. De tweede selectie is gebeurd op basis van de volgende indicatoren:

- Kinderen in achterstandswijken: zeventien procent van alle kinderen in Nederland woont in een achterstandswijk. Dit percentage kan oplopen tot zestig procent³². De score van een wijk wordt bepaald door inkomen, opleidingsniveau en werkloosheid in het postcodegebied. Bij een score boven een bepaalde waarde, wordt het gebied als achterstandswijk getypeerd. Inkomen, opleidingsniveau en werkloosheid hangen sterk samen met armoede.

²⁹ Gekeken is naar kinderen die wonen in een huishouden onder 120 procent van het sociaal minimum.

³⁰ Jehoel-Gijsbers, G. Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen. Nulmeting. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2009.

³¹ Jehoel-Gijsbers, G. Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen. Nulmeting. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2009.

³² http://www.rivm.nl/vtv/object_map/o2956n21844.html

- Percentage arbeidsongeschikten: veertien procent van de arme kinderen woont in een gezin dat leeft van een WAO- of WW-uitkering, ten opzichte van vier procent in de totale populatie³³.
- Werkloosheid onder jongeren: deze indicator is meegenomen als een van de mogelijk nadelige gevolgen van opgroeien in armoede.
- Aantal jongeren 4 tot 18 jaar ten opzichte van aantal jongeren van 0 tot 25 jaar en het totaal aantal inwoners van de gemeente.

Dit heeft geleid tot de selectie van: Schiedam, Groningen, Zoetermeer en Capelle aan den IJssel.

³³ Jehoel-Gijsbers, G. Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen. Nulmeting. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2009.

Bijlage 2: Oplossingen aangedragen door professionals

Tijdens de versnellingskamer die plaatsvond op 24 juni 2010 noemden professionals allerlei oplossingen om de (samenhang in) hulpverlening aan kinderen die leven in armoede te verbeteren. Hieronder zijn de oplossingen die het belangrijkste werden gevonden weergegeven, geclusterd per onderwerp.

Aansluiten op situatie van jongeren en ouders

- Inzetten op mogelijkheden dichtbij gezinnen.
- Het samenwerken niet alleen laten afhangen van regels, maar passend bij wat nodig is.
- Bekijk het hele gezinssysteem rondom het kind.

Vergroten bereik

- Meer voorlichting waar ouders met armoede recht op hebben.
- Zorg ervoor dat mensen in wijken en buurten elkaar beter kennen, zodat praktische hulpverbanden kunnen ontstaan.
- Meer sociale huizen in de wijken waar organisaties gebruik van kunnen maken en de doelgroep naar toe kan gaan met een hulpvraag.

Sneller hulp inzetten

- Overall administratieve ondersteuning die gratis beschikbaar is, zoals nu gebeurt via Humanitas.
- Geef administratie van ouders, die het zelf écht niet kunnen leren, uit handen aan een administratiekantoor, bijvoorbeeld vanuit de dienst Werk en Inkomen.
- Maak armoedeproblematiek eerder bespreekbaar met de mensen die in armoede leven.
- Werk en inkomen zou sneller moeten werken.

Samenwerking

- Heldere afspraken maken met elkaar over wie wat doet en vooral bewaken dat de gemaakte afspraken ook worden nageleefd.
- Elkaar aanspreken over de verantwoordelijkheden en open staan voor goede en nauwe samenwerking.
- Tijd vrij maken om elkaar beter te leren kennen zodat er daarna meer tijd over blijft om je werk goed te doen.
- Probleemeigenaars benoemen.
- Uitbouwen van één casemanager per gezin, zoals gebeurt in het CJG.
- Regierol verder invullen en er duidelijke afspraken over maken.
- Beter gebruik maken van het SISA.
- Organisaties meer bij elkaar huisvesten zoals het CJG.
- Gebruik maken van elkaars kwaliteiten.
- Meer partijen betrekken bij het kernteam van het CJG, zoals politie, werk en inkomen en woonplus.

Verbinden beleid en praktijk

- Beleid moet dichterbij 'de straat' komen te staan.
- Niet in knelpunten blijven hangen, maar oplossingsgericht denken vanuit een breed gedeelde visie.
- Problemen bespreekbaar maken op het juiste niveau.

Professionals informeren

- Actief verspreiden goede elektronische Sociale Kaart.
- Medewerkers bewust maken van hun informatieplicht daar waar het nodig is.

Preventie

- Preventief thema avonden aanbieden over hoe je kunt omgaan met minder geld. Bijvoorbeeld door iemand vanuit de belasting in het wijkcentrum een spreekavond te laten houden.
- Plan je budget-cursussen standaard aanbieden aan cliënten met een laag of geen inkomen.

Overig

- Definieer de term 'armoede' opnieuw.
- Schuldhulpverlening beter inrichten en toerusten.
- Hulp- en dienstverlenende instanties zijn 24 uur per dag actief bereikbaar.
- Koppel computersystemen aan elkaar.
- Doorbetaling van huur, energie en ziektekostenverzekering vanuit uitkering verplicht stellen als blijkt dat dit nodig is.

Bijlage 3: Wat is nodig volgens jongeren en ouders?

In de interviews noemden jongeren en ouders zaken die voor hen belangrijk zijn. Hieronder zijn ze geclusterd per onderwerp.

Activiteiten voor kinderen

- Ouders ervaren het als positief dat hun kinderen via de gemeente (de Rotterdampas), school en het buurtcentrum aan allerlei activiteiten kunnen meedoen.
- Wel ontbreekt het ouders soms aan middelen voor activiteiten zoals zwemles of het schoolkamp. Sommige kinderen kunnen wegens gebrek aan geld niet aan dit soort activiteiten deelnemen.

Activiteiten voor jongeren

- Jongeren willen dat er meer (sport)activiteiten in de buurt voor hen beschikbaar zijn. De jongeren vervelen zich en hangen rond. Zeker in de winter is er volgens hen niets te beleven.
- Ook willen zij dat er vaker een inloop in het wijkcentrum is. Daarbij zou er meer materiaal beschikbaar moeten zijn voor het wijkcentrum.

Activiteiten voor ouders.

- Ouders hebben behoefte aan activiteiten die een bijdrage leveren aan de verbetering van hun kwaliteit van leven. Zo ervaren ouders het als positief dat zij via de gemeente betaalbaar kunnen sporten. Het aanbod draagt bij aan een betere lichamelijke gezondheid, het reduceren van psychische problematiek, het vergroten van de onderlinge contacten en de mate van steun van de directe omgeving. *“Een doel hebben. Dat je naast je problemen toch nog iets hebt om naar te leven”.*

Veiligheid in de wijk

- Ouders hebben last van overlast en criminaliteit. Ook is er volgens hen in de wijk weinig sociale controle, geen onderlinge betrokkenheid en veel onrust.
- Ouders willen dat de wijk meer een afspiegeling van de samenleving is. Ook willen ze dat het voor hun kinderen veilig genoeg is om samen met andere kinderen buiten te kunnen spelen.

Een toegankelijk, laagdrempelig aanbod

- Ouders hebben behoefte aan een laagdrempelig en toegankelijk aanbod, waar zij ook actief bij betrokken worden. Ouders ervaren dat zij op deze manier invloed kunnen uitoefenen op hun dagelijks bestaan/hun directe leefomgeving. Ook komen ouders via deze voorzieningen in contact met andere ouders, kinderen of jongeren.
- Tevens helpen deze organisaties ouders en jongeren op weg naar intensievere, zwaardere vormen van zorg.

Een resultaatgericht aanbod.

- Ouders en jongeren verwachten dat hulpverleners niet alleen naar het specifieke probleem kijken, maar naar de gehele situatie. Hulpverleners vragen naar de verwachtingen van de cliënt en luisteren hier goed naar. Dit vraagt van de hulpverlener dat hij goed observeert, communiceert en de mening van de cliënt respecteert. Ook is er voldoende oog voor diversiteit. *"Je moet eerst contact hebben met iemand om te bepalen hoe je hem kan helpen. Mensen moeten uiteindelijk zelf kiezen voor welk plan ze gaan."*
- Om te voorkomen dat mensen afhaken toetst de hulpverlener steeds of het hulpaanbod aanluit bij de behoeftes van de cliënt.
- Ouders en jongeren hebben daarnaast behoefte aan een hulpverlener die hen praktische ondersteuning biedt en blijvend adviseert. Zij vinden het belangrijk dat er een gedeelde verantwoordelijkheid is. Ook moet een hulpverlener soms meer kunnen doen dan bij zijn takenpakket hoort. Zo ontstaat er volgens hen een goede (samenwerkings)relatie.
- Vooral jongeren hebben geen behoefte aan uitgebreide hulpverleningsgesprekken. *"Dan vragen ze aan je: hoe ga je het oplossen? Hoe ga je die schulden afbetalen? Praten: daar word je alleen maar gek van in je hoofd"*.

Samenwerking.

- Ouders en jongeren verwachten een intensieve samenwerkingsrelatie tussen de verschillende instanties waar zij mee te maken hebben. De hulpverlener stemt daar waar nodig af met andere professionals en betreft de ouder hierbij.
- Ook vinden ze het belangrijk dat hulpverleners zorgen voor een goede overdracht (op het juiste moment).
- Ouders vinden het niet wenselijk dat ze bij een doorverwijzing weer opnieuw moeten beginnen.

Duur en frequentie van de hulp

- De duur van een hulpverleningstraject komt volgens jongeren en ouders niet altijd overeen met wat nodig is. De hulpverlening wordt afgesloten, terwijl de jongere of ouder nog niet tevreden is over het resultaat. Ook sluit de frequentie van het contact niet altijd aan bij de behoefte van de ouder.
- Ouders ervaren steun aan het idee dat zij – na afsluiting van de zorg – de mogelijkheid hebben om alsnog een (kort) beroep op de organisatie te doen.

Informatievoorziening

- Ouders wensen een goede informatievoorziening. Het hangt nu van mond-op-mond reclame af of informatie over regelingen of organisaties hen bereikt.
- Ouders vinden het verder belangrijk dat zij goed worden doorverwezen. Zij willen niet van het kastje naar de muur gestuurd worden. *"En dan weet je niet meer waar je moet zijn, maar je leeft wel maanden verder met veel minder geld"*.

(Financiële) regelgeving

- Ouders vinden de regelgeving ingewikkeld. Vooral ouders die afkomstig zijn uit een ander land hebben hier last van. Daarbij vraagt het indienen van een verzoek om veel papierwerk. Niet iedere ouder kan dit. Ook is de besluitvorming voor ouders niet altijd duidelijk.

- Ouders die gebruik willen maken van een financiële regeling ervaren dat ze lang moeten wachten voordat hun zaken geregeld zijn (huursubsidie, zorgtoeslag, schuldsanering, uitkering). Gevolg is dat sommige ouders een periode geen inkomen hebben, waardoor hun schulden verder oplopen.
- De 'potjes' voor bijzondere bijstand ervaren ouders als steunend, maar zijn voor sommigen te laag. Zo is het openbaar vervoer voor ouders en jongeren te duur. Ook zijn (onverwachte) kosten, die ouders direct moeten betalen een probleem (bijvoorbeeld schoolgeld).
- Tot slot kan armoedeval wanneer ouders wat meer gaan verdienen maken dat ouders financieel meer in de problemen komen omdat zij geen gebruik (meer) mogen maken van bepaalde voorzieningen.

Re-integratie

- Ouders vinden het lastig om een betaalde baan te vinden. Activiteiten ten behoeve van re-integratie leiden niet tot het gewenste resultaat. Ouders ervaren dat hun profiel niet geschikt is omdat zij te oud zijn, niet over de juiste (opleidings)papieren beschikken of de Nederlandse taal onvoldoende beheersen. Ook kan de door hen gewenste opleiding als te lang worden beoordeeld, afgezet tegen de uitkeringsduur, waardoor ze die niet mogen doen.
- Ouders ervaren weinig steun en inzet van de re-integratieprojecten. *"Je moet telkens gesprekken voeren, maar het is steeds hetzelfde liedje. Wachten en dan kijken of ze iets gedaan krijgen"*
- Ouders vinden het verder lastig dat zij niet altijd (geschikte) opvang voor hun kind hebben om werk en zorg te kunnen combineren.

Over afzonderlijke organisaties

- Over de afdeling schuldhulpverlening zijn ouders in algemene zin niet tevreden. Zij voelen zich niet serieus genomen. Meerdere ouders benadrukken dat het erg lang duurt voordat er iets gebeurt. Zij moeten steeds aan de bel trekken en bewaken dat er niets mis gaat. Ook maakt schuldhulpverlening soms een te positieve inschatting van de situatie.
- Wat betreft school verwachten de ouders dat deze een nog meer centrale rol inneemt. Zowel wat betreft het attenderen van ouders op de mogelijkheden die er zijn, als bij het signaleren van problemen. Ook moeten problemen meer op school opgelost worden om te voorkomen dat jongeren van school verwijderd worden.
- Jongeren zijn verder niet altijd positief over hun ervaringen met leerplicht. Het duurt volgens hen te lang of er wordt niets geregeld.
- Tot slot ervaren ouders dat het handelen van de woningbouwvereniging niet altijd aan sluit op de persoonlijke situatie van een gezin. Andere belangen kunnen hierdoor geschaad worden.